

EVOLUȚIA SISTEMULUI DE INSTRUIRE ÎN ARMATELE UNOR STATE NONMEMBRE NATO DIN EUROPA. STUDIU DE CAZ: REPUBLICA MOLDOVA

TRAINING SYSTEM DEVELOPMENT IN NON-NATO ARMED FORCES. CASE STUDY: REPUBLIC OF MOLDOVA

Ll.col.drd. Gligor VĂIDEAN*

În lucrarea de față, voi prezenta aspecte generale privind istoria și situația socială, politică și economică actuală a statelor europene care nu fac parte din Alianța Nord-Atlantică și vom prezenta succint sistemul de instruire, organizat pentru pregătirea resurselor umane din serviciul militar activ, din rezerva pentru mobilizare și din rezerva activă.

Lucrarea descrie elementele de structură ale sistemului educațional militar desfășurat în Republica Moldova. Prin conținutul lucrării se vor evidenția elementele de analiză necesare proiectării unui sistem optimizat de instruire și de evaluare a resurselor umane din Armata României.

In this paper I will present general aspects regarding the current history, and social, political and economic situation of the European states that are not part of the North Atlantic Alliance and will briefly present the organized training system for training of human resources from the active military service, and from mobilization and active reserve.

In this paper I describe the structure elements of the military educational system deployed in the Republic of Moldova. Through the content of our paper I will highlight the analysis elements necessary for the design of an optimized system for training and evaluation the human resources of the Romanian Armed Forces.

Cuvinte-cheie: organizația militară; instrucție; sistem de instruire; instruire; rezerviști voluntari; forțe militare de rezervă; rezerva activă; Republica Moldova; Transnistria.

Keywords: military organization; military education; training system; training, volunteer reservists; reserve military force; active reserve; Republic of Moldova; Transnistria.

Republica Moldova (în limba engleză ”Republic of Moldova”¹⁾) sau Moldova este un stat independent, situat în sud-estul Europei, și are frontiere comune cu România, la vest, și cu Ucraina, la sud, la est și la nord. Indirect, are ieșire la Marea Neagră, prin accesul oferit de deschiderea la fluviul Dunărea, pe o distanță de 430 m.

Istoria Republicii Moldova este strâns legată de istoria României, iar limba vorbită în cele două țări este limba română.

În Antichitate, teritoriul actual al Republicii Moldova a fost copleșit de „sarmați, de huni, de

gepizi, de avari, de bulgari, de ruși kievieni, de pecenegi, de cumani, de tătari”² și de alte popoare migratoare. În Evul Mediu, teritoriul a fost sub controlul Hoardei de Aur, iar, începând cu jumătatea secolului al XIV-lea, Principatul Moldovei a fost delimitat în aria geografică cuprinsă între râul Nistru, Marea Neagră, fluviul Dunărea și Munții Carpați. Începând cu anul 1484, Principatul Moldovei a fost transformat în „raia”³ turcească a Imperiului Otoman și, în anul 1812, a devenit parte a Imperiului Rus.

În anul 1859, Principatul Moldovei s-a unit cu Țara Românească, sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza, și, în anul 1877, după obținerea independenței de către România, o parte din Moldova a fost cedată Imperiului Rus, în schimbul Dobrogei (Dobrogea

*Statul Major al Apărării
e-mail: vaideangligor@yahoo.com

era regiune aflată sub stăpânirea Imperiului Otoman și a fost alipită României). Pe fondul destrămării Imperiului Rus (în anul 1917), Republica Moldova devine, pentru prima oară, un stat independent, în anul 1917, și, în anul 1918, s-a unit cu Regatul României. În anul 1940, Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța au fost capturate de Armata Roșie, au fost integrate în teritoriul „Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste”⁷⁴ și au format Republica Sovietică Socialistă Moldovenească.

În anul 1991, după dezmembrarea URSS, Republica Moldova a devenit stat independent, România fiind prima țară care a recunoscut oficial independența acestui stat și care a inițiat acțiunea comună, cu denumirea „Podul de flori”⁷⁵, prin care frontiera dintre cele două state a fost trecută fără acte. Republica Moldova este alcătuită din sate, din orașe, din raioane și din unitatea teritorială autonomă Găgăuzia. Pe malul estic al râului Nistru, se găsește entitatea statală separatistă, denumită „Republica Moldovenească Transnistreană”⁷⁶ sau Transnistria, entitate statală al cărei „statut special de autonomie”^{77,8,9,10} este stabilit prin conținutul „Constituției Republicii Moldova”⁷¹¹ și al „Legii privind organizarea administrativ teritorială a Republicii Moldova”⁷¹².

Sistemul de instruire al Armatei Republicii Moldova

„Ministerul Apărării din Republica Moldova”⁷¹³ stabilește politica de apărare a țării, conduce și coordonează construcția și dezvoltarea armatei țării, determină amenințările și riscurile la adresa securității naționale, care au caracter militar, și stabilește modul de acțiune a elementelor sistemului național de apărare pentru apărarea țării. „Activitatea Ministerului Apărării Naționale”⁷¹⁴ este reglementată de „Legea cu privire la apărarea națională”⁷¹⁵.

Ministerul Apărării este condus de ministrul apărării, care răspunde, în fața Guvernului și a Parlamentului Republicii Moldova, de activitatea ministerului pe care îl conduce. Ministrul apărării este numit de președintele țării, care este Comandant Suprem al Forțelor Armate. Ministrul apărării îl numește în funcție pe șeful Marelui Stat Major al Armatei Naționale, care este comandantul Armatei Republicii Moldova.

„Securitatea Națională a Republicii Moldova”⁷¹⁶ se realizează prin asigurarea și apărarea independenței, suveranității, integrității teritoriale,

frontierelor statului, siguranței cetățenilor și respectării drepturilor și libertăților acestora. Politica de apărare a Republicii Moldova constă în respingerea agresiunilor împotriva țării și în apărarea intereselor naționale pentru a se asigura securitatea națională, conform prevederilor legislative ale statului.

În Republica Moldova, serviciul militar este obligatoriu și are durata de un an. Obligativitatea executării serviciului militar este prevăzută în „Legea cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei”⁷¹⁷, iar persoanele care nu pot executa serviciul militar, din motive de conștiință, își pot îndeplini obligațiile constituționale prin executarea serviciului civil, în conformitate cu legislația în vigoare.

Republica Moldova are o strânsă colaborare în toate domeniile cu România, iar, în plan militar, cu NATO.

În anul 1994, Republica Moldova a început „relația de parteneriat cu Alianța Nord-Atlantică”⁷¹⁸, atunci când a aderat la „Parteneriatul pentru pace”⁷¹⁹, și, începând cu anul 1997, a fost înființată „Misiunea Republicii Moldova pe lângă NATO”⁷²⁰.

În anul 2006, Republica Moldova semnează pentru prima dată „Planul individual de acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO”⁷²¹ (e.g. Individual Partnership Action Plan – IPAP), document care stabilește obiectivele importante privind cooperarea dintre Republica Moldova și organizațiile europene și euroatlantice, precum și direcțiile comune de acțiune pentru reformarea și modernizarea organizațiilor cu responsabilități în domeniul securității și apărării.

În anul 2007, se înființează, la Chișinău, „Centrul de Informare și Documentare privind NATO în Republica Moldova”⁷²², organizație care promovează valorile și principiile euroatlantice, care sprijină cooperarea dintre Moldova și Alianța Nord-Atlantică, care implementează obiectivele stabilite prin programele de cooperare cu NATO și care informează opinia publică despre stadiul cooperării dintre Republica Moldova și NATO.

La data de 13 iulie 2011, Consiliul Alianței Nord-Atlantice s-a întrunit în formatul 28+Republica Moldova, respectiv cei 28 de membri ai Alianței și reprezentanții Moldovei, pentru consultări multilaterale privind implementarea IPAP.

Armata Republicii Moldova este alcătuită din Forțe Terestre, din Forțe Aeriene și din Forțe Speciale. Armata Republicii Moldova cuprinde

militari din serviciul militar activ și militari din serviciul de rezervă, care se activează la mobilizare. Instruirea Armatei Republicii Moldova constă în derularea unor programe de instrucție, destinate pregătirii specialiștilor militari și structurilor militare. Componentele sistemului de instruire sunt:

- formarea și perfecționarea ofițerilor și a subofițerilor, prin parcurgerea programelor educaționale organizate de structurile din sistemul de învățământ militar din țară și din alte state partenere;
- formarea soldaților și a gradaților în procesul de instrucție desfășurat în unitățile militare.

Resursele umane ale Armatei Republicii Moldovei sunt recruții, militarii și rezerviștii.

Recruții sunt cetățenii țării, care au împlinit vârsta de 16 ani și care sunt luați în evidență pentru a executa serviciul militar obligatoriu, la împlinirea vârstei de 18 ani.

Militarii sunt cetățenii care execută serviciul militar obligatoriu și militarii angajați pe baza unui contract cu Armata Moldovei.

Serviciul militar obligatoriu se execută de cetățenii de sex masculin cu vârsta cuprinsă între 18 și 27 de ani. Aceștia sunt încorporați la unități militare din sistemul național de apărare și execută programele de instrucție specifice armei și specialității militare pe care sunt încadrați.

Militarii, angajați pe baza unui contract, urmează cursuri de formare și de perfecționare, pe toată durata carierei militare și a contractului cu armata, în funcție de gradul pe care îl dețin și de categoria de resurse umane, de armă și de specialitatea militară din care fac parte.

Rezerviștii sunt cetățenii țării care au împlinit vârsta de 27 de ani și au executat serviciul militar obligatoriu (i.e. „rezerva instruită”²³) sau care nu au executat serviciul militar obligatoriu (i.e. „rezerva

neinstruită”²⁴). Rezerviștii pot să facă parte din structura activă sau din rezerva pasivă a Armatei Moldovei.

Rezerva pasivă este compusă din rezerviștii care completează, la nevoie, efectivele necesare rezervei active.

Rezerva activă este compusă din rezerviști, care sunt încadrați pe funcții în structurile sistemului național de apărare al Republicii Moldova și sunt convocați să completeze aceste funcții, în situațiile stabilite prin legislație. Militarii din rezerva activă a Armatei Naționale desfășoară programe de instrucție, conform planurilor de mobilizare de pe timpul concentrărilor, respectiv activități specifice pregătirii de comandament și activități prevăzute în planurile de mobilizare.

Organizarea și funcționarea rezervei Armatei Moldovei, sunt stabilite prin „Legea cu privire la rezerva Forțelor Armate”²⁵. Cetățenii țării care au atins limita de vârstă pentru a constitui rezerva Armatei Moldovei sunt scoși din evidența militară și sunt trecuți în retragere. Limitele de vârstă pentru menținerea în evidență a resurselor umane diferă de la o categorie de personal la alta, în funcție de gradul militar deținut.

Sistemul de instruire al Republicii Moldova este un sistem legitim și legal, este un sistem centralizat, în care instituțiile de învățământ și de instrucție beneficiază de fonduri bugetare pentru susținerea programelor educaționale. Sistemul de instruire din Republica Moldova este prezentat în figura 1 și este compus din instituții de învățământ militar superior și din unități militare de învățământ și de instrucție.

„Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”²⁶ a fost înființată în anul 1992 la Chișinău și a avut denumirea de Liceul Militar „Alexandru cel Bun”.

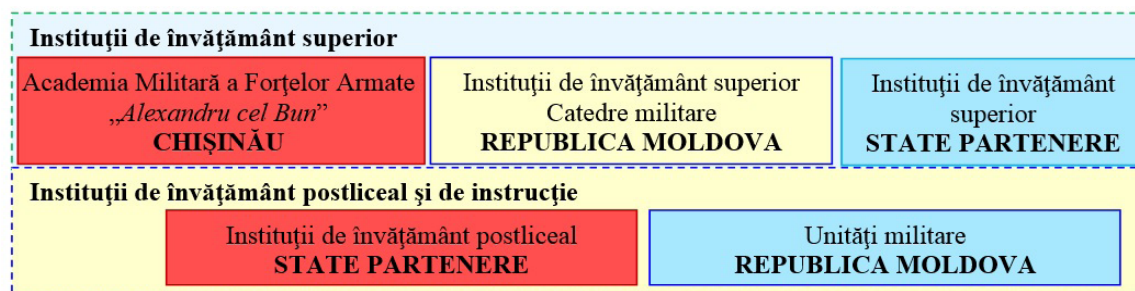

Fig. 1 Sistemul de instruire a Armatei Republicii Moldova

În anul 1993, Liceul Militar „Alexandru cel Bun” a devenit Colegiul Militar „Alexandru cel Bun”, o instituție militară de învățământ postliceal care a desfășurat programe de formare a ofițerilor pentru specializarea tehnician mecanic inferior.

În anul 2002, instituția a devenit Institutul Militar „Alexandru cel Bun”, structură militară de învățământ superior care a organizat cursuri universitare cu durata de patru ani, pentru formarea ofițerilor: specialitățile militare carabinieri, infanterie, artilerie, grăniceri și transmisiuni.

Începând cu anul 2010, instituția a devenit Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, instituție militară de învățământ superior care organizează cursuri universitare de licență, de masterat și de doctorat, precum și cursuri postuniversitare, de perfecționare și de specializare a resurselor umane.

Cursurile universitare de licență au durata de patru ani și conțin programe de instruire a ofițerilor pentru specialitățile militare: infanterie, artilerie și transmisiuni.

Prin utilizarea platformelor de învățământ distribuit la distanță, instituția organizează un număr de optsprezece „cursuri on line”²⁷:

În organica unor instituții civile de învățământ superior, există *catedre militare* care organizează cursuri pentru formarea și perfecționarea în domeniul militar a studenților. Absolvenții instituțiilor de învățământ superior obțin gradul de soldat în rezervă și pot să fie angajați pe bază

pe plan internațional și care alături de Abhazia și Oseția de Sud (dispuse pe teritoriul Republicii Georgia) și Nagorno-Karabakh (zonă situată între Republica Armenia și Republica Azerbaidjan) face parte din teritoriile ex-sovietice ale „conflictelor înghețate”^{28,29}. Conflictele înghețate din proximitatea granițelor statelor Alianței Nord-Atlantice blochează consolidarea respectivelor state-națiuni, din cauza instabilității și a insecurității generate la nivel regional. Aceste conflicte influențează interesele strategice, politice, economice și militare ale NATO din regiunea Mării Negre, iar perspectiva integrării în structurile nord-atlantice și europene devine un vis aproape irealizabil.

În entitatea statală autointitulată Republica Moldovenească Transnistreană, serviciul militar este obligatoriu pentru toți cetățenii țării care au împlinit vârsta de 18 ani, conform „Legii cu privire la serviciul militar în Republica Moldovenească Transnistreană”³⁰. Cetățenii țării sunt chemați să execute serviciul militar până la vârsta de 27 de ani, iar absolvenții instituțiilor de învățământ superior trebuie să execute serviciul militar obligatoriu până la vârsta de 30 de ani, după care sunt înregistrați în efectivele de rezervă ale armatei.

Sistemul de instruire a Armatei din Republica Moldovenească Transnistreană, prezentat în fig. 2, este alcătuit din Institutul Militar al Ministerului Apărării „A.I. Lebed”, Centrul de Pregătire Militară „I.N. Smirnov” și Școala Militară Gimnazială „A. Suvorov”, toate din localitatea Tiraspol.

Institutul Militar al Ministerului Apărării „Aleksandr Ivanovici Lebed” a fost înființat în anul 1993, fiind un departament militar care funcționa în cadrul Universității

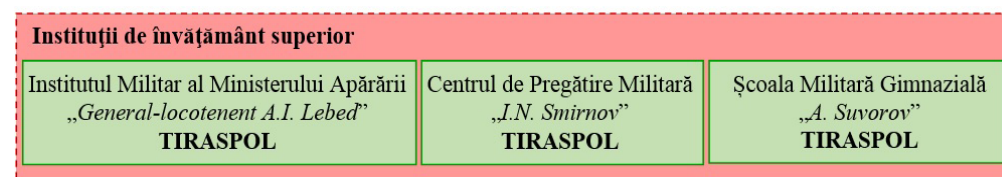

Fig. 2 Sistemul de instruire a Armatei Republicii Moldovenești Transnistrene

de contract. Pentru a obține gradul de sergent sau de locotenent, absolvenții cursurilor militare, organizate de instituțiile de învățământ superior civile, trebuie să urmeze cursurile de scurtă durată, organizate de Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.

Sistemul de instruire din Republica Moldovenească Transnistreană

Republica Moldovenească Transnistreană este o entitate statală separatistă, nerecunoscută

de Stat „T.G. Șevcenko” din Tiraspol și care organiza programe universitare pentru pregătirea ofițerilor în rezervă. În anul 2001, instituția a devenit Facultate Militară și, începând cu anul 2008, a devenit Institutul Militar al Ministerului Apărării „Aleksandr Ivanovici Lebed”. Instituția organizează cursuri universitare, cu durata de patru ani, pentru formarea ofițerilor serviciului militar activ și în rezervă.

Centrul de Pregătire Militară „Igor Nicolaevici Smirnov” a fost înființat în anul 1998, a avut

denumirea de Centrul de Instruire și avea misiunea de a forma ofițerii forțelor armate, pentru funcția de comandant de pluton comunicații. Începând cu anul 2007, instituția primește denumirea actuală și organizează programe de instruire, cu durata de cinci luni, pentru pregătirea administratorilor de companie, a tehnicienilor și a mecanicilor conductori pentru mașini de luptă.

Școala Militară Gimnazială „Aleksandr Suvorov” a fost înființată, în anul 2017, pentru a educa generația tânără în spiritul disciplinei, al loialității, al patriotismului și al spiritului de sacrificiu pentru patrie. Instituția organizează cursuri gimnaziale pentru elevii claselor a V-a, a VI-a, a VII-a și a VIII-a.

Concluzii

Consider că aspectele generale privind istoria și situația socială, politică și economică actuală pe care le-am prezentat în lucrare ne ajută să înțelegem modul în care funcționează și este organizat sistemul de instruire în Republica Moldova și în entitatea statală Republica Moldovenească Transnistreană, pentru pregătirea resurselor umane din serviciul militar activ, din rezerva pentru mobilizare și din rezerva activă.

În lucrare, am prezentat sistemul de instruire al Republicii Moldova și se observă că acesta este legitim și legal, *legitimitatea* rezultând din existența unui cadru legislativ adecvat solicitărilor, nevoilor și aspirațiilor comenzii sociale, iar *legalitatea* funcționării, din faptul că există un cadru legislativ, compus din legi sau din norme. Cu toate cauzele generate de disputele teritorial-statutare, geopolitice, cultural-lingvistice, socioeconomice, socioideologice, și etnodemografice, sistemul paralel de instruire din entitatea statală autonomă Republica Moldovenească Transnistreană funcționează în acord cu legislația, elaborată în condițiile de autonomie specială acordată de Republica Moldova.

În concluzie, sistemul de instruire al Armatei Republicii Moldova și sistemul de instruire din entitatea statală autointitulată Republica Moldovenească Transnistreană generează resurse umane, care parcurg programe educaționale, organizate de instituții specializate, iar resursele umane generate sunt întrebunțate atât pentru serviciul activ, cât și pentru rezervă. De asemenea, ambele sisteme sunt fundamentate de obligativitatea îndeplinirii serviciului militar de către cetățenii lor.

NOTE:

1 *** *Republica Moldova*, <http://www.moldova.md/>, accesat la 19 ianuarie 2018.

2 Horia C. Matei et al., *Enciclopedia Statelor Lumii*, Editura Meronia, București, 2005, pp. 325-326.

3 *Raia*, s. f., 1. Teritoriu ocupat și administrat direct de autoritățile militare turcești. 2. Nume dat de către turci locuitorilor din Moldova și Țara Românească, datori să le plătească tribut, *Dicționarul explicativ al limbii române*, România, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Editura Academiei Române, București, 1998, p. 505.

4 *** *i.e. Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste*, Uniunea Sovietică sau URSS, <http://istoriarusi.ru/cccr.html>, accesat la 27 decembrie 2017.

5 *** *Podul de flori dintre România și Moldova*, http://istoria.md/articol/204/Podul_de_flori, accesat la 6 ianuarie 2018.

6 *** Ministerul Afacerilor Externe din Republica Moldovenească Transnistreană, <http://mfa-pmr.org/en/constitution>, accesat la 19 ianuarie 2018.

7*** Parlamentul Republicii Moldova, *Constituția Republicii Moldova*, art. 110.

8 *Ibidem*, art. 111.

9 *** Parlamentul Republicii Moldova, *Legea nr. 764 din 27.12.2001, privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova*, art. 4, alin (3).

10 *Ibidem*, art. 16.

11 *** Parlamentul Republicii Moldova, *Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994, http://lex.justice.md/document_rom.php?id=44B9F30E:7AC17731, accesat la 19 ianuarie 2018.

12 *** Parlamentul Republicii Moldova, *Legea nr. 764 din 27.12.2001, privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova*, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 16, din 29 ian. 2002, art. 53, <http://lex.justice.md/md/312874/>, accesat la 19 ianuarie 2018.

13 *** *Ministerul Apărării din Republica Moldova*, <http://www.army.md/>, accesat la 6 ianuarie 2018.

14 *** Parlamentul Republicii Moldova, *Legea nr. 345, din 25.07.2003, cu privire la apărarea națională*, art. 28.

15 *** Parlamentul Republicii Moldova, *Legea nr. 345, din 25.07.2003, cu privire la apărarea națională*, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 200-203, din 19.09.2003, art. 775, <http://lex.justice.md/md/312812/>, accesat la 19 ianuarie 2018.

16 *** *Strategia militară a Republicii Moldova*, Chișinău, 2013, p. 9, http://www.army.md/inf/Strategia%20militara%20a%20RM%2020%2012%202013_2160.pdf, accesat la 6 ianuarie 2018.

17 *** Parlamentul Republicii Moldova, *Legea nr. 1245, din 18.07.2002, cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei*, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 137-138, din 10.10.2002, art. 1054, <http://lex.justice.md/md/312749/>, accesat la 19 ianuarie 2018.

18 *** *Relația dintre Republica Moldova și NATO*, <http://www.mfa.gov.md/nato-md/relatiile-rm-nato/>, accesat la 6 ianuarie 2018.

19 *passim r. Parteneriatul pentru pace*, p. 47.

20 *** Misiunea Republicii Moldova pe lângă NATO, <http://www.belgia.mfa.md/mission-team-ro/>, accesat la 6 ianuarie 2018.

21 Planul individual de acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova-NATO, http://www.mfa.gov.md/img/docs/2017-2019_ipap_ro.pdf, accesat la 6 ianuarie 2018.

22 *** Centrul de Informare și Documentare privind NATO în Republica Moldova, disponibil la adresa <http://nato.md/>, accesat la 6 ianuarie 2018.

23 *** Parlamentul Republicii Moldova, *Legea nr. 1244, din 18.07.2002, cu privire la rezerva Forțelor Armate*, art. 5, alin (1), lit. a).

24 *Ibidem*, lit. b).

25 *** Parlamentul Republicii Moldova, *Legea nr. 1244, din 18.07.2002, cu privire la rezerva Forțelor Armate*, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 124-125, din 05.09.2002, art. 989, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=312936>, accesat la 19 ianuarie 2018.

26 *** Academia Militară „Alexandru cel Bun”, disponibil la adresa <http://www.academy.army.md/>, accesat la 6 ianuarie 2018.

27 *** *Cursuri la distanță la Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun” din Republica Moldova*, <http://www.academy.army.md/studii/invatamint-distribuit-la-distanța/>, accesat la 6 ianuarie 2018.

28 *** Centrul European pentru Studii de Securitate „George C. Marshall”, *Transnistria: A Black Hole*, în revista *PerConcordiam - Resolving „Frozen Conflicts-The Challenges for Reconciliation”*, Garmisch-Partenkirchen, Germania, pp. 56-59, http://www.marshallcenter.org/MCPUBLICWEB/mcdocs/files/College/F_Publications/perConcordiam/pC_V1N2_en.pdf, accesat la 19 ianuarie 2018.

29 Vladimir Socor, articol *Conflictetele înghețate: O provocare pentru interesele Euro-Atlantice*, revista *A New Euro-Atlantic Strategy For The Black Sea Region* publicată de The German Marshall Fund of the United States, Bratislava, 2004, p. 127, disponibil la adresa <http://www.gmfus.org/file/2072/download>, accesat la 19 ianuarie 2018.

30 *** *Legea cu privire la serviciul militar în Republica Moldovenească Transnistreană*, <http://www.vspmr.org/>

[legislation/laws/zakonodateljnie-akti-v-voennoy-sfere-i-v-sfere-oboroni/zakon-pridnestrovskoy-moldavskoy-respubliki-o-vseobschey-voinskoy-obyazannosti-i-voennoy-službe.html](http://www.vspmr.org/legislation/laws/zakonodateljnie-akti-v-voennoy-sfere-i-v-sfere-oboroni/zakon-pridnestrovskoy-moldavskoy-respubliki-o-vseobschey-voinskoy-obyazannosti-i-voennoy-službe.html), accesat la 6 ianuarie 2018.

BIBLIOGRAFIE

C.M. Horia et al., *Enciclopedia Statelor Lumii*, Editura Meronia, București, 2005.

*** *Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994.

*** *Dicționarul explicativ al limbii române*, România, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Editura Academiei Române, București, 1998.

*** *Legea nr. 345, din 25.07.2003 cu privire la apărarea națională a Republicii Moldova*.

*** *Legea nr. 764, din 27.12.2001, privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova*.

*** *Legea nr. 1244, din 18.07.2002, cu privire la rezerva Forțelor Armate*.

*** *Legea nr. 1245, din 18.07.2002, cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei*.

*** *Strategia militară a Republicii Moldova*, Chișinău, 2013.

*** *Ministerul Afacerilor Externe din Republica Moldovenească Nistreană*, <http://mfa-pmr.org/en/constitution>

*** *Ministerul Apărării din Republica Moldova*, <http://www.army.md/>

*** *Planul individual de acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova-NATO*, http://www.mfa.gov.md/img/docs/2017-2019_ipap_ro.pdf